

Абдулла Қаҳҳор таваллудининг 110 йиллигига
АБДУЛЛА ҚАҲҲОР ВА НУКТАДОНЛИК САНЪАТИ

С.Мўминов, Г.Розиқова

Аннотация

Ушбу мақолада нуктадонлик санъати ва унинг Абдулла Қаҳҳор нутқида қўлланилиши таҳлил этилган.

Аннотация

В данной статье анализируются особенности искусства «нуктадонлик» (остроумия) выдающегося писателя Абдуллы Каххара.

Annotation

In this article outstanding writer Abdulla Kahhar's ability to witticism, so characteristic of talented and quick-witted persons, is analyzed.

Таянч сўз ва иборалар: нукта, нуктадонлик, нуктафаҳм, нутқ, ҳозиржавоблик, кашфиёт, адиб.

Ключевые слова и выражения: острота, остроумие, сообразительный, находчивый, речь, импровизация, открытие, писатель.

Key words and expressions: witticism, witty, quick-witted, speech, improvisation, discovery, writer.

Ҳар бир ижодкорнинг бошқаларникига ўхшамайдиган индивидуал хусусияти, нутқ услуби бўлади. Шу жиҳатдан олиб қараганда, Абдулла Қаҳҳорда нуктадонлик алоҳида ажралиб туради. Журналхонларга тушунарли бўлиши учун, аввало, бу тушунча билан боғлиқ атамаларнинг луғавий маънолари ҳақида қисқача тўхталиб ўтамиз. “Ўзбек тилининг изоҳли луғати”да бу атамаларга шундай изоҳ берилган: НУКТА [арабча – ўткир, донолик билан айтилган гап; қочирим; туб маъно, моҳият; нозик тафсилот, икир-чикир] Мулойим гап-сўз, рамзу ишоралар билан ифодаланган жумла, гап. НУКТАДОН – билувчи, билимдон. НУКТАФАҲМ – масаланинг туб моҳиятини, нозик, майда-чуйда тафсилотларини яхши биладиган, ўткир фикрловчи [5.65].

Кўринадик, нукта – янги фикрий кашфиёт, демакдир. Яъни бир ҳаётий хулоса, охорли ўхшатиш, кутилмаган муболаға, мақол ва матал воситасида фикрни жонлантириш, фавқулдда янги фикр айтувчи кишига нисбатан нуктадон дейиш мумкин [4]. Абдулла Қаҳҳор айнан мана шундай фазилатга эга бўлган ижодкор эдилар. Бу ҳақда у кишининг замондоши – таниқли рус адиби Константин Симонов куйидагиларни баён этади: “Абдулла Қаҳҳор билан шахсан танишганимда, унинг мен учун ардоқли бўлган яна бир хислатини сездим: у ўта ҳозиржавоб бўлиб, ўзининг ҳозиржавоблигини билган кишилар, одатда жуда камдан-кам тортинчоқ

бўлади, аммо Қаҳҳор ниҳоятда тортинчоқ эди. У ўзининг билимдонлигини, ҳозиржавоблигини ҳамсухбатига кўрсатишга шошилмас, теша тегмаган сўзларини асосан адабиёт учун, оқ қоғоз билан танҳо қолган вақтлари учун асраб қўяр эди...” [2.43].

“Абдулла Қаҳҳор бадиий сўз қадрини яхши билган сўз заргари эди, – дея хотирлайди адибнинг фарғоналик шогирди Иброҳим Раҳим, – Шунданмикинки, у сўз ишлатишда жуда-жуда хасис эди. Бисотидаги бениҳоя, беҳисоб сўз бойлигини ниҳоятда хасислик билан сарфларди – чертиб-четиб, қоникқан сўзнигина қоғозга битарди. Мулоқотда ҳам устоз Абдулла Қаҳҳор ниҳоятда масъулият билан гапирар эдики, ҳар бир сўзи гўё аввалдан ўйлаб қўйилгандай пухта ва бир дунё маъно билдирарди...” [1.213].

Адибнинг турмуш ўртоғи Кибриё Қаҳҳорова “Чорак аср ҳамнафас” номли китобида Абдулла Қаҳҳорнинг нуктадонлиги ҳақида қуйидаги ҳаётий мисолларни келтиради: “Абдулла Қаҳҳор оилада ўта талабчан, ўта қаттиққўл эдилар. ...Ҳеч эсимдан чиқмайди: бир куни нимадир бўлиб, ўрним йиғиштирилмай қолган экан, кўзлари тушиб:

– Ҳа, нима бўлди? Ўрнингиз худди пўст ташлаган илондай тўлғаниб ётибди! – дедилар.

С.Мўминов – ФарДУ профессори, филология фанлари доктори.

Г.Розиқова – ФарДУ ўзбек тилшунослиги кафедраси доценти, филология фанлари номзоди.

...Бир куни чой дамлаб олдиларига қўйдим. Чойни қуйишлари билан қопқоқ пиёла ичига тушиб кетди. Бошқа одам бўлса: “Менга айтсангиз ҳам шуни боғлаб қўяр эдим-ку!”, деб танбеҳ бериши мумкин эди. Абдулла Қаҳҳор эса жилмайиб: “Ҳа, етказганига шукр, қопқоғини ҳам чайиб ичадиган бўлдик!”, деганлар...

Бунақа охори тўкилмаган сўзу иборалар ўша заҳоти туғиларди...” [6.58,60].

“Устоз Абдулла Қаҳҳор ёзганда ҳам, давра ва минбарларда гапирганда ҳам сўзнинг қадрсизланишига, тилимизнинг камситилишига, унинг ҳар қандай “зараркунанда”ларига қарши аёвсиз курашар эдилар, – дея хотирлайди устознинг шогирдларидан бири Неъмат Аминов “Сўз қадри” номли мақоласида. – У киши ҳудабехудага минбарга чиқишни, ваъзхонликни, асоссиз гапиришни сира ёқтирмаганлар. Мабодо, бирор учрашувда сўзга чиқиш зарур бўлиб қолса, унга жуда катта масъулият билан тайёргарлик кўрганлар. Шунинг учун у киши ҳаётликларида фалон куни, фалон ерда Абдулла Қаҳҳор сўзга чиқармиш, деганда залга одам сиғмай кетарди...” [3].

Абдулла Қаҳҳорнинг нутққа бўлган масъулияти, ҳатто ёру биродарларининг туғилган кунига борадиган бўлсалар ҳам у ерда гапирадиган гапларини қоғозга ёзиб, алоҳида эътибор билан тайёргарлик кўришлари Кибриё Қаҳҳорова эсдаликларида алоҳида таъкидланади: “Абдулла Қаҳҳорнинг ўзига хос хислатларидан яна бири шу эдики, у киши то айтадиган сўзларини қоғозга туширмасалар, кўнгилга тугиб қўйган гаплари бўлмаса минбарга чиқмас эдилар. Тўй ёки ўтиришларга бориб қадаҳ кўтарганда айтадиган икки оғиз сўзларини ҳам аввал қоғозга тушириб олардилар. Тайёргарлик кўрмасдан бирор маротаба минбарга чиққанларини билмайман. Бу, албатта,

минбарга чиққанда қоғозга қараб гапирар экан, деган маънони англатмаслиги керак. Абдулла Қаҳҳор доимо қоғозсиз гапирардилар. Аммо минбарга чиқиб айтадиган сўзларини “етти ўлчаб, бир кесиб”, кўнгиллари тўлгачгина айтар эдилар. Бу ўша аудиторияга нисбатан ҳурмат сақлашнинг аломати эди...” [6.32].

Айнан шунинг учун ҳам Абдулла Қаҳҳорнинг ҳам ёзма, ҳам оғзаки нутқи шинавандалари кўп бўлганлиги ҳақида замондош мухлисларидан бири Асрор Самад қуйидагиларни эслайди: “... у киши билан учрашувга жониқиб борардик. Учрашувдан кейин-ку “домла мундоқ дедилар, домла андоқ дедилар”, деган гап бир ойча, эҳтимолки, янги учрашувгача оғзимиздан тушмас эди. Устоз ҳар бир учрашувга янги, теша тегмаган гап билан келар эдилар, бир соатми, икки соатми бутун аудитория у кишининг оғзиларига қараб ўтирарди. Бу – ноёб талант намунаси эди, бу унча-мунча нотикнинг кўлидан келадиган иш эмас эди...” [2.3].

Ўзбекистон халқ шоири Абдулла Орипов устоз ҳақида қуйидаларни эътироф этади: “Мен насрда бирор нарсга ёзмаган бўлсам-да, доимо Абдулла Қаҳҳорнинг шогирди саналардим... Абдулла ака доимо тутилмаган гапларни топиб айтгувчи эди. У кишининг қоғозга тушмаган қанотли қочиримларини йиғса ҳам бир китоб бўлар...”

Хуллас, Абдулла Қаҳҳорнинг нуктадонлик билан айтган гапларини йиғса, бир китоб бўлади ва уларни ҳам тилшунослик, ҳам адабиётшунослик нуқтаи назаридан алоҳида тадқиқ этиш филологларимиз олдида турган муҳим вазифалардан биридир. Ушу мақола эса мана шундай эзгу ниятда бошлаган ишимизнинг дебчасидир.

Адабиётлар:

1. Абдулла Қаҳҳор замондошлари хотирасида. – Т.: Фафур Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1987.
2. Абдулла Қаҳҳор ҳикматлари. – Т.: Ўзбекистон, 1990.
3. Аминов Н. Сўз қадри // “Ўзбекистон адабиёти ва санъати” газетаси, 1989 йил 24 март.
4. Раҳмонов В. Нуктадонлик санъати // “Олтин қалам” газетаси, 2016 йил ноябрь (22 (246)).
5. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. Учинчи жилд. – Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” давлат илмий нашриёти, 2007.
6. Қаҳҳорова К. Чорак аср ҳамнафас. – Т., 1987.

(Тақризчи: А.Сабирдинов, филология фанлари доктори.)